

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΣΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ

Νομοθετική διεύρυνση και αναγκαία εκλογίκευση

"The civil action on environmental offenses"
- Legislative enlargement and necessary rationalization"

Αποστολίδης Νικόλαος – Δ.Ν. – *Ειδικός Επιστήμονας Νομικής Σχολής Δ.Π.Θ.* – Δικηγόρος

Οι διατάξεις του άρθρου 28 § 7 Ν. 1650/1986 αποτελούσαν ανέκαθεν πεδίο πολυδιάστατου προβληματισμού αναφορικά με τη θεμελίωση και κυρίως με την υποκειμενική έκταση του δικαιώματος παράστασης πολιτικής αγωγής στις αντίστοιχες δίκες. Μετά τις επελευθερωτικές τροποποιήσεις δια των άρθρων 16 § 5 Ν. 3937/2011 και 7 § 7 Ν. 4042/2012, οι οποίες προσέδωσαν στην πιο πάνω διάταξη τη νυν υφιστάμενη μορφή της, διευρύνεται μεν και μάλιστα σημαντικά η *ex lege* για το σκοπό αυτό νομιμοποίηση, ταυτόχρονα, όμως, στο μέτρο που ανάγονται πλέον σε εν δυνάμει πολιτικώς ενάγοντες πάσης φύσεως, σχεδόν, νομικά πρόσωπα και ενώσεις, ακόμη και μεμονωμένοι ιδιώτες, ακαθόριστου, χαλαρού ή και ελλειπόντος συνδέσμου με το δικαζόμενο περιβαλλοντικό αδίκημα, γεννώνται σοβαροί προβληματισμοί αναφορικά με τις παρενέργειες από τη συμμετοχή μη δικαιουμένων διαδίκων στη δομή και τη λειτουργία της ποινικής δίκης, στην υπεράσπιση του κατηγορουμένου, ακόμη και στην ίδια την εν τοις πράγμασι εκπλήρωση της στόχευσης μιας πληρέστερης και αποτελεσματικότερης περιβαλλοντικής προστασίας και σε δικονομικό επίπεδο. Υπό τα εκτεθέντα δεδομένα η εισήγηση αυτή επιχειρεί να καταγράψει τα κυριότερα ερμηνευτικά προβλήματα κατά την προσέγγιση του άρθρου 28 § 7 Ν. 1650/1986 και να εισφέρει σκέψεις για τον απαιτούμενο εξορθολογισμό του δικαιώματος παράστασης πολιτικής αγωγής στα οικεία αδικήματα.

The right of crime victims to participate in criminal proceedings as a party ("action civile" in French law) was always a controversial matter in connection with the environmental offenses. This submission aims at rationalizing this right in accordance with the provisions of Law 1650/1986 article 28 paragraph 7.

I. Η διαδρομή προς την υφιστάμενη ρύθμιση και τα εμβληματικά χαρακτηριστικά της

1. Όπως είναι γνωστό, αναφορικά με τα ποινικά αδικήματα κατά του περιβάλλοντος, ο νομοθέτης έκρινε σκόπιμο να μην ελαφθεθεί στα προβλεπόμενα από το άρθρο 63 ΚΠΔ κριτήρια ουσιαστικής νομιμοποίησης της πολιτικής αγωγής, αλλά να προσδιορίσει ευθέως τα – κατ' αρχήν – τουλάχιστον νομιμοποιούμενα συναφώς πρόσωπα.

Ήδη, λοιπόν, κατά την αρχική εκδοχή του άρθρου 28 § 7 Ν. 1650/1986 ως εν δυνάμει πολιτικώς ενάγοντες κατονομάζονταν το Δημόσιο, οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, εντός της περιφέρειας των οποίων τελέστηκε το περιβαλλοντικό έγκλημα, καθώς και το Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας. Εν προκειμένω δύο παρατηρήσεις είναι αναγκαίες :

Α) Ότι, εν τοις πράγμασι, τα μνημονεύομενα νομικά πρόσωπα ούτε, ενίοτε, είχαν υποστεί τα ίδια περιουσιακή ζημία ή ηθική βλάβη από το περιβαλλοντικό αδίκημα, ούτε, είχαν πληγεί ευθέως από αυτό¹. Η εν λόγω απόκλιση από τις τασσόμενες εκ του άρθρου 63 ΚΠΔ αστικές και – αντίστοιχα – ποινικές προϋποθέσεις ενεργητικής νο-

¹ Η έλλειψη βλάβης καταγράφεται, βέβαια, άνευ ετέρου για το ΤΕΕ· και στην περίπτωση, ωστόσο, του Δημοσίου και των ΟΤΑ, οσάκις προκαλούνταν σε βάρος τους ζημία, η τελευταία δεν προσλάμβανε πάντοτε το απαιτούμενο ποιοτικό γνώρισμα της αμεσότητας, με ελακόλουθο τη συχνή απουσία της ενεργητικής τους νομιμοποίησης ως πολιτικώς ενάγοντων.

μιμοποίησης της πολιτικής αγωγής² σχεδόν συνομολογείται, άλλωστε, στο οικείο νομοθετικό κείμενο³, αποτέλεσε, δε, μάλλον τη γενεσιουργό αιτία για τη νομοθετική παράκαμψη των υποδείξεων της πιο πάνω διάταξης.

Β) Ότι η γραμματική διατύπωση του άρθρου 28 § 7 Ν. 1650/86 ουδόλως απέκλειε το δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής για τα φυσικά πρόσωπα⁴, αρκεί, βέβαια, η επικαλούμενη ζημία τούτων από το περιβαλλοντικό έγκλημα να αξιολογούνται ως άμεση⁵. Για το σχηματισμό μιας τέτοιας κρίσης είχε επιχειρηθεί η προσφυγή σε βοηθητικούς ενδείκτες, όπως, κατ' εξοχήν, η προσβολή της προσωπικότητας του πολιτικώς ενάγοντος από το αδίκημα⁶, σε συνδυασμό, ενδεχομένως, με τη διάγνωση τοπικού συνδέσμου του με αυτό⁷.

² Έτσι και ο **Α. Παπαδαμάκης**, Όψεις αποδόμησης της Ποινικής Δικονομίας και τάσεις καθιέρωσης παράπλευρης Δικονομίας, ΠοινΔικ 1/2010, σελ. 80 επ, ΙΙΙ, 3 (κάνει λόγο για αποστασιοποίηση από τις προϋποθέσεις του άρθρου 63 ΚΠΔ) · βλ. επί του θέματος και **Θ. Γιαννόπουλο**, Παρατηρήσεις στην ΑΠ 150/1998, ΠοινΔικ 7/2000, σελ. 733.

³ Δια της αποκαλυπτικής φράσης «...ανεξάρτητα αν έχουν υποστεί περιουσιακή ζημία...».

⁴ «...Ως πολιτικώς ενάγων μπορεί να παρίσταται και το Δημόσιο...». Την καθοριστική σημασία του συνδέσμου «και» για την εξαγωγή ενός τέτοιου συμπεράσματος επισημαίνει και η ΤρΕφΠλημΑθ 2391/2008, ΤΝΠ Nomos.

⁵ Εύλογα, δε, καθότι ελλείπει εν προκειμένω ευθές ερείσματος στο νομοθετικό κείμενο, επανέρχονταν στο προσκήνιο ως εφαρμοστέα τα γνωστά κριτήρια ενεργητικής νομιμοποίησης του άρθρου 63 ΚΠΔ (έτσι ακριβώς η ΤρΕφΠλημΑθ 2391/2008, οπ.π.). Βλ. ωστόσο και το σοβαρό προβληματισμό του **Α. Δημάκη**, Η πολιτική αγωγή κατά το σχέδιο του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ΠοινΧρ 10/1995, σελ. 1141 επ, ΙΙΙ, 2 για τα περιθώρια διάγνωσης άμεσης ζημίας σε μεμονωμένους ιδιώτες επί αξιοποιώνων πράξεων στρεφόμενων κατά του κοινωνικού συνόλου, όπως δηλαδή, τα εγκλήματα του άρθρου 28 Ν. 1650/86.

⁶ Δεδομένου ότι επί προσβολής της προσωπικότητας γεννάται αξίωση αποζημίωσης κατά τις διατάξεις περί αδικοπραξιών (57 § 2 ΑΚ), αλλά και χρηματικής ικανοποίησης (59 ΑΚ) – βλ. συναφώς και **Ι. Καράκωστα**, Η προστασία των περιβαλλοντικών αγαθών μέσα από τη νομολογία των πολιτικών δικαστηρίων, ΝοΒ 1993, σελ. 45 επ, 47 [κατά συνέπεια, υπό τη συγκεκριμένη οπτική γωνία, καταφάσκει η αστική διάσταση της νομιμοποίησης του πολιτικώς ενάγοντος (63 εδ. α' ΚΠΔ : «...από τους δικαιούμενους σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα...»)]. Πράγματι, δε, το δικαίωμα χρήσης και απόλαυσης κατά προορισμό των αγαθών του περιβάλλοντος (π.χ. καθαριότητα, προσβασιμότητα, κοινή ησυχία -βλ. και **Θ. Κονταξή**, Είναι δυνατή η παράσταση πολιτικής αγωγής στα «εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος» ; ΠοινΔικ 12/2012, σελ. 1159 επ, αρ. 18, 19, 48) συνδέεται αναπόσπαστα με τη (φυσική) προσωπικότητα του ατόμου (βλ. **Ι. Καράκωστα** σε Α. Γεωργιάδη – Μ. Σταθόπουλου, Αστικός Κώδικας, Γενικές Αρχές, Τομ. Ι^Α, 2^η έκδοση, 2016, σελ. 762 · πρβλ. και **Α. Γεωργιάδη**, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 4^η έκδοση, 2012, σελ. 153, 176 και τον ίδιο, Εμπράγατο Δίκαιο, 2^η έκδοση, 2010, σελ. 186). Τούτο γίνεται σαφέστατα δεκτό στη νομολογία των πολιτικών δικαστηρίων [βλ. ενδεικτικά για την παρακώλυση της εξουσίας χρήσης κοινοχρήστων πραγμάτων ως περιβαλλοντικών εκφάνσεων τις ΕφΛαρ 189/2015, Δικογρ 2015, σελ. 497, ΕφΘεσσαλ 2025/2012, Αρμ 2013, σελ. 711, ΕφΔυτΜακ 112/2012, ΤΝΠ Nomos (αξιολογήθηκε ζήτημα εκπομπής ακτινοβολίας από κεραία κινητής τηλεφωνίας), ΜονΠρΚορ 183/2012, ΤΝΠ ΔΣΑ · πρβλ και την πιο προωθημένη σκέψη περί δικαιώματος του καθενός στη χρήση και απόλαυση του ζωτικού χώρου του (εδώ εντάσσονται και περιβαλλοντικά αγαθά μη υπαγόμενα, εκ πρώτης όψεως, στις διατάξεις των άρθρων 966 και 967 ΑΚ, όπως η αισθητική του τοπίου και η προσήκουσα πολεοδομική ανάπτυξη με σεβασμό στο φωτισμό και αερισμό – βλ. **Ι. Καράκωστα**, Περιβάλλον και Δίκαιο, 3^η έκδοση, 2011, σελ. 294-295, ΜονΠρΡοδ 500/2014, ΤΝΠ Nomos), ως έκφραση ιδιωτικού δικαίου του κατ' άρθρο 24 § 1 Σ κοινωνικού δικαιώματος στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, το οποίο τριτενεργεί στις ιδιωτικές έννομες σχέσεις μέσω ακριβώς των άρθρων 57 και 967 ΑΚ – έτσι ΜονΠρΡοδ 463/2015, ΤΝΠ Nomos, με περαιτέρω παραπομπές]. Και σε επίπεδο ποινικής νομολογίας, όμως, γινόταν δεκτή η παράσταση πολιτικής αγωγής με όχημα εισόδου τις παραγόμενες από το περιβαλλοντικό έγκλημα αστικές αξιώσεις επί τη βάση των άρθρων 57 και 59 ΑΚ (βλ. ΑΠ 1865/2009, ΤΝΠ Nomos, ΑΠ 1638/2006, ΤΝΠ ΔΣΑ, ΤρΠλημΧαλκ 5594/2005, ΠοινΧρ 2007, σελ. 752 · κατ' αρχήν σύμφωνος και ο **Θ. Κονταξής**, οπ.π. αρ. 29) – εδώ, βέβαια, ο αντίλογος συνυφίνεται με την ποινική όψη της αμεσότητας της ζημίας, στο μέτρο που δυσχερώς εντοπίζεται εξατομίκευση της τελευταίας με γνώμονα τον εφαρμοζόμενο κανόνα δικαίου (βλ. και τις αναστάσεις που ακολουθούν).

⁷ Έτσι η -μνησθείσα- ΑΠ 1865/2009, ΤΝΠ Nomos, δέχθηκε προσβολή της προσωπικότητας και δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής των ιδιοκτητών όμορων ακινήτων με τη ρυπαίνουσα επιχείρηση. Και εδώ, ωστόσο, πέραν μιας πιθανώς σοβαρής αριθμητικής διεύρυνσης του αριθμού των εν δυνάμει πολιτικώς ενάγοντων (ασύμβατης με την ποινική διάσταση της αμεσότητας της ζημίας από το έγκλημα), ανα-

2. Το κείμενο του άρθρου 28 § 7 Ν. 1650/86, αρκετά πλέον έτη αργότερα, υπέστη δύο διαδοχικές νομοθετικές επεμβάσεις, μια αναντίρρητα δραστική στο πλαίσιο του Ν. 3937/2011 και μια θεωρητικά διορθωτική, ένα χρόνο αργότερα, δυνάμει του 4042/2012. Πριν, ωστόσο, επιχειρηθεί η διεξοδική προσέγγιση των νεότερων αυτών ρυθμίσεων, κρίνεται αναγκαία μια χρονικά ενδιάμεση στάση στο 1995 και στο τότε σχέδιο του νέου ΚΠΔ. Τούτο, δε, καθόσον από την περίοδο ήδη εκείνη είχε διαφανεί μια τάση αναγνώρισης του δικαιώματος δικαστικών ενεργειών με σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος και σε συλλογικούς φορείς που ενεργούσαν ως εκπρόσωποι των ατομικών δικαιωμάτων και συμφερόντων των μελών τους⁸. Έτσι, με δεδομένο ότι το ποινικό αντίκρισμα της εν λόγω θεώρησης συναρθρωνόταν αναπόδραστα με τη δυνατότητα των οντοτήτων αυτών να παρίστανται ως πολιτικώς ενάγουσες στις οικείες δίκες, μόνο αδιάφορες δεν απέβαιναν ασφαλώς οι προβλέψεις του άρθρου 87 § 1 ΣχΚΠΔ που αναγνώριζαν την απαιτούμενη συναφώς ενεργητική νομιμοποίηση για την αποκλειστική υποστήριξη της κατηγορίας κατά την εκδίκαση εγκλημάτων εναντίον αόριστου αριθμού προσώπων ή του κοινωνικού συνόλου και σε ενώσεις προσώπων μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα με καταστατικό σκοπό την προστασία του εκάστοτε προσβαλλόμενου αντίστοιχου εννόμου αγαθού, αρκεί να είχαν συσταθεί νομότυπα πριν από την τέλεση του εγκλήματος⁹.

Η διάταξη αυτή, πανομοιότυπη εν πολλοίς με αντίστοιχες προβλέψεις αλλοδαπών δικαίων που αναγνωρίζουν το θεσμό της πολιτικής αγωγής¹⁰, φαινομενικά εξασφάλιζε έναν ενιαίο φορέα έκφρασης των – ανεπίδεκτων εξατομίκευσης – ζημιωθέντων προσώπων από την τέλεση περιβαλλοντικών αδικημάτων στην αντίστοιχη ποινική δίκη. Όπως, ωστόσο, ήδη διαφάνηκε, το επιλυτέο εδώ πρόβλημα δεν συναπτόταν με την πρακτική ανάγκη συμπύκνωσης πλειόνων αξιώσεων σε μια δικονομική παράσταση, αλλά με την ποιοτική παράμετρο της προέλευσης τούτων από έμμεσες, στην πλειοψηφία τους, κατά το άρθρο 63 ΚΠΔ ζημίες¹¹. Κατά συνέπεια, εύλογα είχε τότε επικριθεί η αναγωγή σε διάδικο ενός συλλογικού φορέα, που ούτε ο ίδιος φυσικά είχε υποστεί περιουσιακή ζημία ή ηθική βλάβη από την αξιόποινη πράξη κατά του περιβάλλοντος, ούτε, κατά μείζονα λόγο – μια και το άρθρο 87 § 1 ΣχΚΠΔ αποδέσμευε την εν θέματι παράσταση πολιτικής αγωγής από την έγερση αστικών αξιώσεων – υπέφερε προσωπικά από αυτήν, μη δυνάμενος να υπαχθεί στο προστατευτικό πεδίο του άρθρου 28 Ν. 1650/86¹². Υπό τα δεδομένα αυτά, βέβαια, η *ex lege* νομιμοποιητι-

---

κύπτει και ζήτημα κριτηρίων οριοθέτησης της γειννίασης με τον τόπο τέλεσης της αξιόποινης πράξης και των επαγόμενων συνεπειών της.

⁸ Βλ. **Ι. Καράκωστα**, ΝοΒ 1993, σελ. 55 και ενταγμένες σε αυτή την προβληματική ενδεικτικά τις ΟλΣτΕ 2282/1992, ΕΔΚΑ 1992, σελ. 562 (αίτηση περιβαλλοντικών συλλόγων, όπως η Φιλοδασική Ένωση Αθηνών, ο Ορειβατικός Σύνδεσμος Αθηνών κ.α. για την ανάκληση π.δ. έγκρισης ρυμοτομικού σχεδίου οικισμού) και ΜονΠρΧαλκ 336/1992, ΕλλΔ/νη 1992, σελ. 1513 (αίτηση από ιδιώτες και πολιτιστικούς συλλόγους για προσωρινή ρύθμιση κατάστασης επί προσβολής του περιβάλλοντος με διάνοιξη οδού)· βλ. επίσης – ευθέως και με χαρακτηριστικά πλέον διαχρονικότητας – τις ΜονΠρΘεσσαλ 16242/2003, Αρμ. 2005, σελ. 1202, ΜονΠρΧαλκ 403/2013, ΕφΑΔ 2013, σελ. 886.

⁹ Σημειωτέον, πάντως, ότι η δεύτερη παράγραφος της προκειμένης διάταξης περιόριζε το δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής των ενώσεων αυτών, τόσο χρονικά – διαδικαστικά (μόνο στο ακροατήριο), όσο και αριθμητικά (επί πλειόνων δηλώσεων στην ίδια δίκη, κατάφαση ενεργητικής νομιμοποίησης σε μια και μόνο εξ αυτών με κριτήριο το χρονικό προβάδισμα νομότυπης σύστασης του φορέα της).

¹⁰ Βλ. κατ' εξοχήν τα άρθρα 2-1 έως 2-24 ΓαλλΚΠΔ και το άρθρο 91 ΙταλΚΠΔ.

¹¹ Βλ. και τις καταληκτικές παρατηρήσεις της υποσημ. 6.

¹² Βλ. **Α. Δημάκη**, οπ.π. (με το συγγραφέα να διαβλέπει τη νομοθετική πρόκριση ενός ιδιόμορφου είδους λαϊκού κατηγορού δια της συγκεκριμένης πρόβλεψης) και – έτι ευκρινέστερα – τον ίδιο, Προβληματισμοί σχετικά με τις ειδικές ρυθμίσεις για την πολιτική αγωγή, ΠοινΧρ 2010, σελ. 529 επ. Δ. Για τους προβληματισμούς που γέννησαν οι αντίστοιχες ρυθμίσεις στο γαλλικό δικονομικό δίκαιο βλ. **J. Pradel**, *Manuel de Procédure Pénale*, 13^η έκδοση, 2006, σελ. 280-281.

κή θωράκιση των συγκεκριμένων ενώσεων προσώπων δεν απέβαινε, συν τοις άλλοις, άμοιρη επιπτώσεων και για τη δικονομική θέση του κατηγορουμένου¹³.

Πέραν των αναδειχθέντων καθοριστικών ελλειμμάτων αμεσότητας στην προσβολή των εν λόγω ενώσεων προσώπων από το έγκλημα, στις επίμαχες διατάξεις του άρθρου 87 ΣχΚΠΔ θα μπορούσαν να προσαφθούν και ορισμένα άλλα μειονεκτήματα, όπως η αμφιλεγόμενη αντιπροσωπευτικότητα, η παράλειψη νομοθετικής καθιέρωσης ενός ελάχιστου χρονικού ορίου ενεργούς υπόστασης και λειτουργίας πριν από την τέλεση της αξιόποινης πράξης¹⁴ ή και η αρχαιότητα ως κριτήριο προτίμησης επί πλειόνων δηλώσεων παράστασης πολιτικής αγωγής¹⁵. Σε κάθε περίπτωση – και ανεξάρτητα από το βαθμό ευστοχίας μιας τέτοιας κριτικής – το βέβαιο είναι πως η συνολική εν τέλει εγκατάλειψη του ΣχΚΠΔ υπαγόρευε μονοσήμαντα την εξακολούθηση διερεύνησης της ουσιαστικής νομιμοποίησης των συγκεκριμένων ενώσεων υπό το πρίσμα του θεμελιώδους άρθρου 63 ΚΠΔ και συνακόλουθα, ενόψει των προλεχθέντων για την αναντίλεκτη απουσία άμεσης ζημίας, την αποβολή τούτων από τις περιβαλλοντικές ποινικές δίκες¹⁶.

3. Η πρώτη νομοθετική επέμβαση στο κείμενο του άρθρου 28 § 7 Ν.1650/86 επήλθε δια του άρθρου 16 § 5 Ν. 3937/2011 με κύρια χαρακτηριστικά : α) Τη σημαντική και πολυδιάστατη διεύρυνση των νομικών προσώπων που δικαιούνταν *ex lege* και ανεξαρτήτως ζημίας σε παράσταση πολιτικής αγωγής κατά την εκδίκαση περιβαλλοντικών αδικημάτων¹⁷, αφού στο Δημόσιο, τους ΟΤΑ και το ΤΕΕ προστέθηκαν πλέον το Γεωτεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας, τα Πανεπιστήμια, εν γένει οι επιστημονικοί φορείς, οι δικηγορικοί σύλλογοι, αλλά και οντότητες, όπως οι φορείς συλλογικής διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις · β) Τη χο-

¹³ Σύμφωνα με τον **Α. Δημάκη**, ΠοινΧρ 1995, ΙΙΙ, 2, ο κατηγορούμενος δεν θα καλούνταν πλέον να αντιμετωπίσει το (συγκεκριμένο) θύμα του εγκλήματος, αλλά – πιθανότατα – (εν προκειμένω) δυναμικές ομάδες πίεσης.

¹⁴ Πρβλ. αντιθέτως τις αντίστοιχες ενώσεις προσώπων των άρθρων 2-1 έως 2-24 ΓαλλΚΠΔ, οι οποίες όφειλαν να έχουν συσταθεί συγκεκριμένο – πιθανώς αποκαλυπτικό για τα κίνητρα και το ρόλο τους – χρόνο (συχρότητα 5 έτη – βλ. και **S. Guinchard – J. Buisson**, *Procédure Pénale*, 6^η έκδοση, 2010, σελ. 742) πριν από την τέλεση του συναφούς με τον καταστατικό σκοπό τους αδικήματος, προκειμένου να διεκδικήσουν τη θέση του πολιτικώς ενάγοντος στην οικεία δίκη Ειδικότερα, δε, για τις ενώσεις προσώπων που έχουν συσταθεί με καταστατικό σκοπό την προστασία της φύσης και του περιβάλλοντος το απαιτούμενο χρονικό διάστημα νόμιμης λειτουργίας ορίζεται σε 3 έτη (άρθρο 40 §§ 1, 4 L. 76-629/10.07.1976 για την προστασία της φύσης – βλ. επίσης και άρθρο 142-2 *Code de l'environnement* = γαλλικού Περιβαλλοντικού Κώδικα). Ενδιαφέρον παρουσιάζει, επίσης, εδώ η συστατική ερμηνεία των σχετικών διατάξεων και η αναγνώριση δικαιώματος παράστασης πολιτικής αγωγής μόνο επί των συγκεκριμένων εγκλημάτων που εμπίπτουν στο σκοπό σύστασης των πιο πάνω νομικών οντοτήτων (βλ. **B. Bouloc**, *Procédure Pénale*, 23^η έκδοση, 2012, σελ. 240-242, **J. Leroy**, *Procédure Pénale*, 2009, σελ. 242-243).

¹⁵ Με κίνδυνο την εκπαραθύρωση νεότερων, αλλά αντιπροσωπευτικότερων ενώσεων ακόμη θεωρητικά και από αδρανή μορφώματα, επιρρεπή σε αθέμιτες υπερασπιστικές προσεγγίσεις και πρόθυμα να εκφυλίσουν το δικονομικό τους ρόλο σε μια διακοσμητική συμμετοχή στην ποινική δίκη. Βλ. τις σοβαρές ενστάσεις του **Α. Δημάκη**, ο.π.

¹⁶ Έτσι ορθά η ΤρΠληΜΧαλκ 5594/2005, ΠοινΧρ 2007, σελ. 752 (ακόμη και επί άμεσης ζημίας των κατ'ιδίαν μελών του αποβληθέντος σωματίου) · βλ. όμως και την αντίρροπη ΤρΕφΠληΜΑθ 2391/2008, Αρμ 2009, σελ. 583 (δέχθηκε άμεση ζημία της Ένωσης Εξωραϊστικών και Πολιτιστικών Συλλόγων Ωρωπού και επέτρεψε την παράστασή της ως πολιτικός ενάγουσας και δη σωρευτικά με τις αντίστοιχες του δημάρχου και – τότε – του νομάρχη της ίδιας περιοχής), απόφαση την οποία η **Γ. Παναγοπούλου-Μπέκα**, Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος : Η πρόκληση για το ποινικό δίκαιο, το στοιχείο για την αντεγκληματική πολιτική, Αρμ 4/2011, σελ. 555 επ. 568, χαιρετίζει, μάλιστα, ως πρωτοποριακή.

¹⁷ Βλ. και **Σ. Παπαγεωργίου-Γονατά**, Πολιτική αγωγή – Υποστήριξη της κατηγορίας : «Σχέση μείζονος προς έλασσον ;», ΠοινΧρ 2012, σελ. 481 επ. ΙV. Ήδη, απολύτως θετικοί σε μια τέτοια προοπτική οι **Ι. Καράκωστας**, Περιβάλλον και Δίκαιο σελ. 499 και (από πολύ παλιότερα) **Κ. Ρέμελης**, Η προστασία του περιβάλλοντος από τις βιομηχανικές και βιοτεχνικές εγκαταστάσεις σε Σύνταγμα – Διοίκηση – Πολιτική, αρ. 7, 1989, σελ. 163 επ.

ρήγηση του εν λόγω δικαιώματος και υπό τις ίδιες συνθήκες ευθύτητα πλέον και στα φυσικά πρόσωπα, των οποίων η ενεργητική νομιμοποίηση, εν αντιθέσει με το προϊσχύον δικαίωμα, απαγκιστρωνόταν πλέον από τις αυστηρές προϋποθέσεις του άρθρου 63 ΚΠΔ¹⁸

Ένα έτος αργότερα το άρθρο 28 § 7 Ν. 1650/1986 υπέστη μια ακόμη – σαφέστατα, όμως, μικρότερης αυτή τη φορά κλίμακας – τροποποίηση δυνάμει του άρθρου 7 § 6 Ν. 4042/2012¹⁹. Ειδικότερα, ευδιάκριτη μεταβολή επήλθε σε συνάρτηση μόνο με το αίτημα της ασκούμενης πολιτικής αγωγής από τα εκ του νόμου δικαιούμενα στην υποβολή της φυσικά και νομικά πρόσωπα, καθότι ο νομοθέτης, έστω και οψίμως, φάνηκε να προβληματίζεται από την ενδογενώς αντιφατική ευχέρεια εισαγωγής στην ποινική δίκη αστικών αξιώσεων μέσω φορέων που δεν είχαν υποστεί ζημία από το περιβαλλοντικό έγκλημα, προς αποφυγή, δε, εδραίωσης ενός τέτοιου παράδοξου σχήματος²⁰ έκρινε σκόπιμο να εξαντλήσει την παράσταση τούτων στην αμιγώς ποινικού χαρακτήρα επιδίωξη της υποστήριξης της κατηγορίας²¹. Υπό τα νέα, δηλαδή, δεδομένα δέον να γίνει δεκτό ότι η διατηρούμενη δυνατότητα εισαγωγής αστικών απαιτήσεων²² στην ποινική δίκη προϋποθέτει εφεξής την επίκληση και διάγνωση (ά-

¹⁸ Πρβλ. ανωτέρω, 1, Β. Βλ. επίσης **Α. Παπανεοφύτου**, Ποινικό Δίκαιο του περιβάλλοντος στην Ελλάδα, 2016, σελ. 194 Όπως μάλιστα επισημαίνει χαρακτηριστικά ο **Ι. Μοροζίνης** σε Σ. Παύλου – Θ. Σάμιου, Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, Περιβάλλον ΙΙ, 102, υπό τα νέα νομοθετικά δεδομένα δεν απαιτείται πλέον να διαγιγνώσκεται ούτε καν η – ερευνώμενη κατά το παρελθόν προσβολή της προσωπικότητας του ιδιώτη – πολιτικώς ενάγοντος (57 ΑΚ) από το περιβαλλοντικό αδίκημα (βλ. ανωτέρω υποσημ. 6) ως ελάχιστος νομιμοποιητικός περιορισμός.

¹⁹ Υπενθυμίζεται ότι με το συγκεκριμένο νομοθέτημα επιχειρήθηκε η εναρμόνιση του εσωτερικού μας δικαίου με τις Οδηγίες 2008/99/ΕΚ (με αντικείμενο την ποινική προστασία του περιβάλλοντος) και 2008/98/ΕΚ (με αντικείμενο τη διαχείριση των αποβλήτων) – βλ. συναφώς και την οικεία αιτιολογική έκθεση, ΤΝΠ Νομος.

²⁰ Διαμορφωθέντος, βέβαια, υπό την αρχική ήδη εκδοχή της έβδομης παραγράφου του άρθρου 28 Ν. 1650/1986 – βλ. ήδη ανωτέρω, σελ. 1 και υποσημ. 2, 3.

²¹ Εν τοις πράγμασι υιοθετήθηκε η επιλογή της ευθείας νομοθετικής χορήγησης δικαιώματος παράστασης πολιτικής αγωγής με μονοδιάστατα ποινικού χαρακτήρα και πλήρη απεξάρτηση από τα αστικά κριτήρια αξιολόγησης στα πρότυπα, θεωρητικά (τούτο ισχύει προφανέστατα για το ΤΕΕ, αλλά όχι, π.χ. για τους ιδιώτες) ρυθμίσεων όπως το άρθρο 31 § 6 (~1) Ν. 3340/2005 για την Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς επί χρηματιστηριακών εγκλημάτων και το άρθρο 128Θ § 9 Ν. 2725/99 για το Ε.Σ.ΚΑ.Ν επί αδικημάτων ντόπινγκ αθλητών και ίππων. Όπως, ωστόσο, έχει επανειλημμένως επισημανθεί, στις πιο πάνω περιπτώσεις ούτε το ποινικό κριτήριο της ουσιαστικής νομιμοποίησης (ένταξη στο προστατευτικό πεδίο του εφαρμοζόμενου κανόνα) εκπληρώνεται (βλ. **Ν. Αποστολίδη**, Το δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής στην ποινική δίκη, 2010, σελ. 37, **Α. Δημάκη**, ΠοινΧρ 2010, σελ. 529 επ. Δ, **Β. Πετρόπουλο**, Έννοια και αντιμετώπιση του αδικήματος της χειραγώγησης της Κεφαλαιαγοράς στο Ν. 3340/2005, ΠοινΧρ 3/2009, σελ. 199 επ. Γ, Ι και υποσημ. 95, **Α. Παταδαμάκη**, ΠοινΔικ 1/2010, σελ. 80 επ. ΙΙΙ, 3, **Α. Ψαρούδα-Μπενάκη**, οπ.π. σελ. 186), έλλειμμα που συνηθέστατα καταγράφεται και εν προκειμένω σύμφωνα με όσα ήδη ειπώθηκαν, αλλά και όσα θα ακολουθήσουν. Πρόκειται, συνεπώς, για μια ακόμη πολιτική αγωγή προς αποκλειστική υποστήριξη της κατηγορίας από μη δικαιούμενα πρόσωπα σύμφωνα με σταθμισμένη και συνειδητή επί του ζητήματος νομοθετική αντίληψη (πρβλ. πολλά έτη προ της εδώ τροποποίησης την πρόταση της **Γ. Παναγοπούλου**, Ο προσδιορισμός του εννόμου αγαθού υπό την ονομασία «περιβάλλον» σε «Ποινική προστασία του περιβάλλοντος, Πρακτικά Ε' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ε.Ε.Π.Δ., 1996, σελ. 11 επ. 19) και όχι για μια παράσταση αμέσως ζημιωθέντων, κατ' ανάγκην ασυνόδευτη από αστικές απαιτήσεις λόγω εξωγενών ως προς την ίδια προσκομιμάτων, όπως το ανεύθυνο των δημοσίων υπαλλήλων (βλ. άρθρο 64 § 2 εδ. α' ΚΠΔ) ή το μεταβιβαστικό αποτέλεσμα της εισαγωγικής έφεσης κατά αθωωτικών αποφάσεων (βλ. άρθρο 500 εδ. γ' ΚΠΔ). Στα περιβαλλοντικά εγκλήματα, περαιτέρω, εμφανίζεται το πρόσθετο μειονέκτημα του ποσοτικά ευρύτατου και ποιοτικά ακαθόριστου κύκλου των εν δυνάμει πολιτικώς ενάγοντων, τη στιγμή που στις μνησθείσες ομόρροπες ρυθμίσεις άλλων νομοθεσιών, ο προκρινόμενος – καίτοι ανομιμοποίητος – αντίστοιχος διάδικος και είναι, τουλάχιστον, γνωστός και μοναδικός εκ των προτέρων και διαθέτει αδιαπραγμάτευτα το αναγκαίο για τις ανάγκες της οικείας ποινικής δίκης επιστημονικό κύρος.

²² Η προσθήκη του επιρρήματος «ιδίως» στο υφιστάμενο κείμενο του άρθρου 28 § 7 Ν. 1650/1986 αποσαφηνίζει ότι – πλην του αιτήματος αποκατάστασης – και η άλλη εκδοχή περιουσιακής αξίωσης (αποζημίωση – βλ. άρθρο 297 εδ. α' ΑΚ) δύναται να προβληθεί, όπως, φυσικά και η μη περιουσιακή και συνηθέστατη στις ποινικές δίκες απαίτηση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης (βλ. άρθρο 299 ΑΚ).

μεσης) ζημίας καθόσον, δεν θα υπήρχε, διαφορετικά, λόγος να προβλεφθεί πρωτύτερα ρητά η ευχέρεια αναγωγής μη ζημιωθέντων σε διαδικούς με μόνο αίτημα την υποστήριξη της κατηγορίας, η οποία λογικά και νομικά εμπεριέχεται, συνιστώντας έλασσον, σε μια πλήρη παράσταση πολιτικής αγωγής²³. Η τελευταία παρατήρηση, πάντως, εξαιρετικά περιορισμένη πρακτική σημασία προσλαμβάνει, στο βαθμό που καθεαυτή η συμμετοχή του πολιτικώς ενάγοντος κατά την εκδίκαση της περιβαλλοντικής υπόθεσης ουδόλως επιχειρείται να οριοθετηθεί δια των ρυθμίσεων του άρθρου 7 § 6 Ν. 4042/2012, με επακόλουθο την εύλογη αξιολογική υποβάθμιση τούτων σε κατ' ουσίαν τεχνικές και επουσιώδεις διορθωτικές παρεμβάσεις²⁴.

II. Τα νομιμοποιητικά ελλείμματα και οι δικονομικές παρενέργειες από τη νομοθετική διεύρυνση

4. Η υφιστάμενη νομοθετική πρόβλεψη για την πολιτική αγωγή στα περιβαλλοντικά εγκλήματα έχει – πιθανότατα ανεπίγνωστα – διαμορφώσει τις συνθήκες για την εκδήλωση σοβαρών παρενεργειών στη δομή και τη λειτουργία της ποινικής δίκης. Ειδικότερα :

Α) Από την ίδια τη γραμματική διατύπωση του άρθρου 28 § 7 Ν. 1650/1986 καθίσταται εμφανής ο θεωρητικά απεριόριστος αριθμός των ευθύτητα ευπρόσδεκτων στην ποινική διαδικασία πολιτικώς εναγόντων. Πράγματι, με βάση το νομοθετικό κείμενο τίποτε δεν μπορεί να αποκλείσει την ταυτόχρονη παράσταση πολιτικής αγωγής από έναν δήμο, μια περιφέρεια, αλλά και μια ΜΚΟ και έναν ιδιώτη κατά την εκδίκαση του ίδιου περιβαλλοντικού εγκλήματος. Η επερχόμενη δικονομική ανισορροπία με την αδικαιολόγητη επιβάρυνση της θέσης του κατηγορουμένου²⁵ και συνακόλουθα την έμμεση κατάλυση των υπαγορεύσεων της – ερειδόμενης στα άρθρα 4 § 1 και 20 § 1 Σ – αρχής της ισότητας των όπλων²⁶ και δευτερευόντως οι πιθανές καθυστερήσεις στην απονομή της δικαιοσύνης εξαιτίας προσκομμάτων συνυφασμένων με το αναίτια πολυπρόσωπο των παραγόντων της δίκης αποτελούν τις αυτονόητες επιπτώσεις από την αξιοποίηση της διάνοιξης των θυρών της σε κάθε, ουσιαστικά, ενδιαφερόμενο για το περιβάλλον πρόσωπο και μάλιστα εντελώς ανεξέλεγκτα, χωρίς να τεθεί έστω ένας επιθετικός προσδιορισμός στη νομοθετική πρόβλεψη, ένα ποιοτικό κριτήριο προτίμησης, όπως η τοπική σύνδεση με το αδίκημα ή, προκειμένου για τις πάσης φύ-

²³ Βλ. και τη ροή στη διατύπωση του κειμένου : «...ανεξάρτητα αν έχουν υποστεί περιουσιακή ζημία, προς υποστήριξη της κατηγορίας και μόνο και με αίτημα ιδίως την αποκατάσταση...»

²⁴ Στο ίδιο μήκος κύματος και ο **Ι. Μοροζίνης**, οπ.π. σελ. 101.

²⁵ Τον ελλοχεύοντα αυτό κίνδυνο είχε διαγνώσει και καταδείξει (δίχως να εισακουστεί) η Επιστημονική Υπηρεσία της Βουλής (βλ. την έκθεσή της επί του οικείου νομοσχεδίου αναφορικά με το άρθρο 7 § 6, σελ. 3 σε hellenicparliament.gr – Ν. 4012/2012). Βλ. και **Ι. Μοροζίνη**, οπ.π. σελ. 102. Πρβλ. υπό το προϊσχύον δίκαιο και **Σ. Αλεξιάδη**, Δικονομικά προβλήματα των αξιόποινων προσβολών του περιβάλλοντος, Πρακτικά 5^{ου} Παν. Συν. Ε.Ε.Π.Δ. οπ.π. σελ. 55 επ. 63.

²⁶ Πράγματι, είναι πρόδηλο ότι η νομοθετική μέριμνα για τη διασφάλιση – κατά το δυνατόν – ισοδυναμίας ενόψει της χορήγησης δικαιωμάτων στα αντίδικα μέρη της ποινικής δίκης (πρβλ. εδώ και **Ι. Ανδρονάκη** σε **Λ. Κοτσάλη**, ΕΣΔΑ και Ποινικό Δίκαιο, 2014, σελ. 376-377) δεν αποτυπώνεται εναργώς στις *in concreto* συνθήκες διεξαγωγής της τελευταίας, όταν καταγράφεται μια εμφανής αριθμητική υπεροχή των πολιτικώς εναγόντων, μια συνθήκη, δηλαδή, πολλαπλασιαστική των δικονομικών δυνατοτήτων τους και εν τέλει ευνοϊκή για την εκ μέρους τους μονοπώληση του ενδιαφέροντος του δικαστηρίου. Την ανάγκη αποφυγής τέτοιου είδους αποκλίσεων καθιστά επιτακτικότερη η εγγενώς μειονεκτική θέση του κατηγορουμένου έναντι της αντίστοιχης του αντιδίκου του με γνώμονα, τόσο την αφετηρία, όσο και το διακύβευμα του δικαστικού αγώνα κάθε πλευράς (βλ. αναλυτικά **Ν. Αποστολίδη**, οπ.π. σελ. 123-126 – **Α. Καρρά**, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 4^η έκδοση, 2011, σελ. 41, **Ν. Λίβο**, Διαδικασία στο ακροατήριο και εκπροσώπηση του κατηγορουμένου κατ' αυτήν, ΠοινΧρ 12/2006, σελ. 1000 επ. 7).

σεως νομικές οντότητες, ο καταστατικός τους σκοπός ή, αντίστοιχα, το επιστημονικό τους αντικείμενο.

Β) Πολύ σοβαρότερη, βέβαια, επίπτωση από την επελθούσα νομοθετική διεύρυνση του δικαιώματος παράστασης πολιτικής αγωγής συνιστά η εμπέδωση της συμμετοχής ανομιμοποίητων προσώπων στις οικείες δίκες. Εδώ μάλιστα δεν τίθεται, απλώς, ζήτημα έλλειψης του ποιοτικού διακριτικού γνωρίσματος της άμεσης ζημίας²⁷, αλλά ακόμη και της ίδιας της υπόστασης της τελευταίας εν σχέσει, τουλάχιστον, με ορισμένους από τους φορείς που κατονομάζονται ρητώς στο άρθρο 28 § 7 Ν. 1650/1986²⁸.

Στο σημείο αυτό πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η απαλλαγή από την υποχρέωση θεμελίωσης ιδιωτικής αξίωσης εκ του περιβαλλοντικού εγκλήματος για την άσκηση της πολιτικής αγωγής²⁹ δεν διαφοροποιεί την πιο πάνω αξιολόγηση. Πράγματι, ο απεγκλωβισμός από τις «αγκυλώσεις» του αστικού δικαίου θα μπορούσε, ενδεχομένως, να θεωρηθεί ανεκτός³⁰ ενόψει και της αδιαπραγμάτευτης σπουδαιότητας του περιβάλλοντος για το κοινωνικό σύνολο · μια τέτοια «υποχώρηση», ωστόσο, θα προϋπέθετε απαρεγκλίτως την υπαγωγή των προικοδοτούμενων με δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής προσώπων στο προστατευτικό εύρος των οικείων ποινικών κανόνων³¹ και η αδήριτη αυτή ανάγκη δεν φαίνεται κατά κανόνα να ικανοποιείται³².

Ειδικότερα, με δεδομένο ότι σύμφωνα με την κρατούσα οικολογική αντίληψη το περιβάλλον προσεγγίζεται ως αυτοτελές κοινωνικό – υπερατομικό έννομο αγαθό³³, έπεται ότι μεμονωμένα φυσικά ή νομικά πρόσωπα δεν νομιμοποιούνται στην άσκηση πολιτικής αγωγής υπό την ιδιότητα, τουλάχιστον, του παθόντος³⁴. Μένει, επομένως,

²⁷ Για την έννοια της αμεσότητας και την αναγκαιότητά συνδρομής της εν λόγω προϋπόθεσης στο πρόσωπο του πολιτικώς ενάγοντος σύμφωνα με το άρθρο 63 ΚΠΔ βλ. όλως ενδεικτικώς **Ν. Ανδρουλάκη**, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4^η έκδοση, 2012, σελ. 86 επ. (ιδίως, σελ. 88-89), **Ν. Αποστολίδη**, οπ.π. σελ. 157 και υποσημ. 496, **Α. Κωνσταντινίδη**, Επικαιροί προβληματισμοί σχετικά με το θεσμό της πολιτικής αγωγής στην ποινική δίκη, Τιμ. τομ. για το Ν. Ανδρουλάκη, σελ. 955 επ. 967, **Α. Παπαδαμάκη**, Ποινική Δικονομία, 7^η έκδοση, 2017, σελ. 174-175, **Α. Ψαρούδα-Μπενάκη**, οπ.π. σελ. 73. Πρβλ. και τις αντίστοιχες ρυθμίσεις των άρθρων 90 § 1 ΙταλΚΠΔ και 2 ΓαλλΚΠΔ (και σε συνάφεια με την τελευταία **B. Bouloc**, οπ.π. σελ. 217, 223, **S. Guinchard – J. Buisson**, οπ.π. σελ. 731-732, **J. Leroy**, οπ.π.).

²⁸ Βλ. συναφώς την οξεία κριτική στην Έκθεση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής, οπ.π.

²⁹ Βλ. άρθρο 63 εδ. α' ΚΠΔ : «...από τους δικαιούμενους σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα...»

³⁰ Ακόμη και θεμιτός, ιδωμένος ως πρόωρη νομοθετική ευθυγράμμιση με την επιστημονική τάση καθιέρωσης αμιγώς ποινικών κριτηρίων για τη διερεύνηση της νομιμοποίησης της πολιτικής αγωγής (έτσι απερίφραστα ο **Α. Δημάκης**, οπ.π. Ζ.). Μια τέτοια ρύθμιση μάλιστα τονίζει κατά τον **Ι. Καράκωστα**, οπ.π. σελ. 533, τον ποινικό χαρακτήρα της πολιτικής αγωγής.

³¹ Βλ. άρθρο 63 εδ. α' ΚΠΔ : «...από το έγκλημα...». Για την ποινική διάσταση της ουσιαστικής νομιμοποίησης της πολιτικής αγωγής βλ. διεξοδικά **Α. Ψαρούδα-Μπενάκη**, οπ.π. σελ. 78 επ.

³² Βλ. και ανωτέρω, υποσημ. 21.

³³ Βλ. ιδίως **Ι. Μανωλεδάκη**, Το έννομο αγαθό, 1998, σελ. 326-327, **Γ. Παναγοπούλου – Μπέκα**, οπ.π. σελ. 555, **Α. Παπανεοφύτου**, οπ.π. σελ. 194, **Α. Χαραλαμπίκη**, Αξιόποινες προσβολές του περιβάλλοντος, Πρακτικά 5^{ου} Παν. Συν. Ε.Ε.Π.Δ. οπ.π. σελ. 43 επ. 48, ΣυμβΠλημΡοδ 127/2007, ΤΝΠ Νoμος – πρβλ. και **Δ. Ιωαννίδη**, Παρατηρήσεις στην ΤρΠλημΑγρ 1197-1199/1998, ΠοινΔικ 7/2000, σελ. 730 επ, ΤρΠλημΘεσσαλ 3002/2001, με παρατ. Τ. Νικολόπουλου, ΠοινΔικ 1/2002, σελ. 15 · πρβλ. επίσης ΟλΣτΕ 2537/1996, ΠερΔικ 1/1997, σελ. 75 επ, 76 · με σοβαρές διαφωνίες ο **Ι. Μοροζίνης**, οπ.π. Περιβάλλον Ι, σελ. 7 επ. Πρβλ. επίσης **Ι. Καράκωστα**, οπ.π. σελ. 532, κατά τον οποίο εν προκειμένω προστατεύεται ευθέως και κάθε κοινωνός.

³⁴ Υπενθυμίζεται ότι η εν λόγω ιδιότητα αποδίδεται στο φορέα του εννόμου αγαθού που προστατεύεται από την οικεία ποινική διάταξη και προσβάλλεται με την τέλεση του αντίστοιχου εγκλήματος (βλ. **Ν. Ανδρουλάκη**, οπ.π. σελ. 86). Εδώ, όμως, το έννομο αγαθό ανήκει στην κοινωνική ολότητα (πρβλ. **Α. Ψαρούδα-Μπενάκη**, οπ.π. σελ. 44) και η επαπειλούμενη ή επελθούσα προσβολή από το περιβαλλοντικό έγκλημα διαχέεται σε αόριστο αριθμό προσώπων (και δεν δύναται να εξατομικευθεί – βλ. **Α. Παπανεοφύτου**, οπ.π. σελ. 194 · αντίθετος, πάντως, ο **Ι. Καράκωστας**, οπ.π. σελ. 532, επικαλείται δυνατότητα καθορισμού επί προσβολής του ζωτικού χώρου συγκεκριμένων προσώπων), με επακόλουθο τον

να διερευνηθεί εάν, από τις διατάξεις του άρθρου 28 Ν. 1650/1986, προστατεύονται ευδιάκριτα και άλλα, πλην του περιβάλλοντος, είτε έννομα αγαθά, είτε ιδιωτικά συμφέροντα, με επακόλουθο να δικαιολογείται η παράσταση πολιτικής αγωγής εκ μέρους του φορέα τους ως αμέσως ζημιωθέντος³⁵. Εν προκειμένω, η απόκριση δεν προβάλλει αυτονόητα και καθολικά αποφατική. Είναι, μεν, σαφές, δηλαδή, ότι επί αξιοποιώνων πράξεων σε βάρος του περιβάλλοντος, η εν λόγω παράλληλη νομοθετική προστασία δεν καθίσταται αντιληπτή με τον ίδιο αυτοματισμό που εντοπίζεται στην παράβαση καθήκοντος (259 ΠΚ)³⁶, στην πλαστογραφία (216 § 1 ΠΚ)³⁷ ή στην ψευδορκία (224 § 2 ΠΚ)³⁸, δεν ανάγεται, συνακόλουθα σε εναργή και κατά τούτο ελέγξιμη και προβλέψιμη δικονομική παράμετρο. Από το άλλο μέρος, ωστόσο, δεν θα μπορούσε να αμφισβητηθεί πειστικά η εν ταυτώ κατοχύρωση εξατομικευμένων – άρα άνευ ετέρου υποστηρικτικών πολιτικής αγωγής – συμφερόντων σε περιπτώσεις, όπως οι ακόλουθες :

α) Στις διακεκριμένες – κακουργηματικές παραλλαγές του άρθρου 28 § 3 περ. δ' και ε' Ν. 1650/1986, όπου από την οικεία γραμματική διατύπωση συνάγεται με σαφήνεια η προστασία και της ζωής και υγείας που εκ του αποτελέσματος τέθηκε σε κίνδυνο και – αντίστοιχα – απωλέσθη ή υπέστη βλάβη κατά τις διακρίσεις του νόμου³⁹. Έτσι, το θιγόμενο συναφώς πρόσωπο – και επί θανάτου η «οικογένειά» του σύμφωνα με το άρθρο 932 εδ. γ' ΑΚ – νομιμοποιείται σε παράσταση πολιτικής αγωγής⁴⁰.

κατ' αρχήν αποκλεισμό του δικαιώματος παράστασης πολιτικής αγωγής (έτσι και οι **Α. Δημάκης**, ΠοινΧρ 1995, σελ. 1141 επ. ΙΙ, 2 και ιδίως υποσημ. 47, **Ι. Μοροζίνης**, οπ.π. Περιβάλλον ΙΙ, σελ. 96, **Γ. Παναγοπούλου**, Πρακτικά 5^{ου} Παν. Συν. Ε.Ε.Π.Δ. οπ.π, σελ. 19). Το δε επιχείρημα ότι εν προκειμένω προστατεύεται όχι μόνο το γενικό, αλλά – σε αφηρημένο επίπεδο – και το ατομικό συμφέρον κάθε μέλους του κοινωνικού συνόλου δεν εξαρχεί για την κατάφαση ουσιαστικής νομιμοποίησης, αφού μια τέτοια ζημία διαγιγνώσκεται, έστω και οριακά, σε δεύτερο χρόνο. Ειδικότερα, από τον αυθεντικό ορισμό του περιβάλλοντος (άρθρο 2 § 1 Ν. 1650/1986), το οποίο και πλήττεται από το εγκληματικό αποτέλεσμα της ρύπανσης ή της υποβάθμισης κατά το άρθρο 28 § 2 εδ. α' Ν.1650/1986 (βασικό αδίκημα μετά τις τροποποιήσεις του Ν. 4042/2012 – βλ. αιτιολογική έκθεση, σελ. 6) συνάγεται ότι η τέλεση της οικείας αξιόποινης πράξης επενεργεί πρωτευόντως στις επιμέρους συνιστώσες του, όπως, για παράδειγμα τα επιφανειακά και τα υπόγεια ύδατα (βλ. άρθρο 2 §§ 6 και 10 ~ § 1 Ν. 1650/1986, καθώς και **Γ. Αραμπατζή**, Θεσμικό πλαίσιο για τη διαχείριση και ανάπτυξη των υδατικών πόρων στην Ελλάδα, ΠερΔικ 2/2001, σελ.192 επ. 202 και ιδίως **Ε. Δακορόνια**, Το δικαίωμα στο νερό – Νομικό Πλαίσιο Προστασίας, ΠερΔικ 2/2011, σελ. 239 για την προσέγγιση τούτων ως φυσικών πόρων και ως οικοσυστημάτων – έτσι και ο **Ι. Καρακώστας**, οπ.π. σελ. 190) και εν συνεχεία δυσμενείς συνέπειες ασφαλέστατα μπορούν να αναφανούν στην ποιότητα ζωής ή την υγεία των κατοίκων της περιοχής· μια τέτοια αντανάκλαση, ωστόσο, παραπέμπει εξ ορισμού σε έμμεση ζημία, ανεπαρκή για την ανέλιξη του θύματος της αξιόποινης πράξης σε πολιτικώς ενάγοντα.

³⁵ Για την εννοιολογική διάκριση του αμέσως αδικηθέντος από τον παθόντα βλ. ιδίως **Ν. Ανδρουλάκη**, οπ.π. σελ.87.

³⁶ Αναφορικά με το πρόσωπο που υφίσταται τη σκοπούμενη βλάβη (βλ. το οικείο νομοθετικό κείμενο - «...ή για να βλάψει το κράτος ή κάποιον άλλο...» και **Α. Ψαρούδα-Μπενάκη**, οπ.π. σελ. 134).

³⁷ Σε σχέση εκείνον του οποίου πλαστογραφήθηκε η υπογραφή ή – αντίστοιχα – τον εκδότη του νοθευμένου εγγράφου (βλ. ΑΠ 2670/2008, ΠοινΧρ 2009, σελ. 905).

³⁸ Όσον αφορά στο διάδικο της δίκης, στο πλαίσιο της οποίας εξετάστηκε ο μάρτυρας που κατέθεσε ψευδώς (βλ. ΑΠ 248/2009, ΠοινΧρ 2010, σελ. 26).

³⁹ Έτσι και ο **Ι. Μοροζίνης**, οπ.π. σελ. 96.

⁴⁰ Ειδικά αναφορικά με το έμβρυο, σε σχέση με το οποίο ο όρος «θάνατος» εμφανίζεται αδόκιμος, στο μέτρο που εν προκειμένω δεν υφίσταται γεννημένη ανθρώπινη ζωή (βλ. **Ι. Μοροζίνη**, οπ.π. σελ. 61 και ΤρΠλημΑθ 1963/2013, ΠοινΧρ 2013, σελ.222· θα ήταν προτιμότερο να γίνει λόγος για «απώλεια»), ο προσδιορισμός της ουσιαστικής νομιμοποίησης διέρχεται κατ' ανάγκη από την επίλυση της διχογνωμίας για το προστατευόμενο εδώ έννομο αγαθό και τον φορέα του (βλ. σχετικά **Ν. Αποστολίδη**, οπ.π. σελ. 161, υποσημ. 518, με παραπομπές στους υποστηρικτές των εκατέρωθεν θεωρητικών προσεγγίσεων επί των συγγενών εγκλημάτων των άρθρων 304 – 305 ΠΚ).

β) Όταν, επίσης, η πληττόμενη από την αξιόποινη πράξη περιβαλλοντική έκφραση⁴¹ δύναται να συνδεθεί ευθέως και άρρηκτα με συγκεκριμένο πρόσωπο, είτε με γνώμονα την ιδιοκτησία του επ' αυτής⁴², είτε λόγω της ex lege αναγωγής τούτου σε φορέα ευθύνης της⁴³.

Όπως, βέβαια, καθίσταται αντιληπτό οι πιο πάνω εκδοχές άμεσης, τω όντι, ζημίας και σποραδικά εμφανίζονται και συνάπτονται κατ' εξοχήν με την πολιτική αγωγή εκ μέρους των φυσικών προσώπων, του Δημοσίου, των ΟΤΑ και των φορέων διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών, ήτοι ορισμένων μόνο από τους δικαιούμενους σε παράσταση πολιτικής αγωγής κατά το άρθρο 28 § 7 Ν. 1650/1986. Τούτο σημαίνει ότι σε πολύ μεγάλο αριθμό περιβαλλοντικών αδικημάτων ουσιαστική νομιμοποίηση υπό το κριτήριο της άμεσης ζημίας δεν υφίσταται. Όσον αφορά, δε, στους υπόλοιπους κατονομαζόμενους στην πιο πάνω διάταξη φορείς (π.χ. Τ.Ε.Ε.⁴⁴, δικηγορικούς συλλόγους⁴⁵, πανεπιστήμια, ΜΚΟ) μάλλον δεν καταγράφεται καν ζημία⁴⁶. Η διάνοιξη, ωστόσο, όχι απλώς παραθύρων, αλλά της κεντρικής πύλης εισόδου της ποινικής δίκης σε παρείσακτα πρόσωπα εν είδει ιδιωτικών κατηγορών⁴⁷ ή «παραεισαγγελέων»⁴⁸ δεν συνιστά μια αμελητέα δικονομική παρατυπία και τούτο καθίσταται απολύ-

⁴¹ Σε σχέση με τις πτυχές του ενιαίου εννόμου αγαθού «περιβάλλον» βλ. **Ι. Μοροζίνη**, οπ.π. Περιβάλλον Ι, σελ.10, **Γ. Παναγοπούλου**, οπ.π.

⁴² Τούτο δύναται, για παράδειγμα, να συμβεί επί ρύπανσης ιδιωτικού δάσους (βλ. και **Σ. Αλεξιάδη**, οπ.π. Πρακτικά 5^{ου} Παν. Συν. Ε.Ε.Π.Δ. οπ.π. σελ. 55 επ. 62) · κοινόχρηστου πράγματος [ανήκοντος σε Ο.Τ.Α., άλλως, στο Δημόσιο, είτε κατά μαχητό τεκμήριο σύμφωνα με το άρθρο 968 ΑΚ (βλ. **Ι. Καράκωστα**, οπ.π. σελ. 285, καθώς και **Σ. Αλεξιάδη**, οπ.π.), είτε εξ αρχής και αποκλειστικώς με βάση διάταξη ειδικού νόμου (βλ. π.χ. άρθρο 1 Ν. 2344/1940 για τον αιγιαλό)] · ή δημοσίου κτήματος (βλ. **Ι. Μοροζίνη**, οπ.π. Περιβάλλον ΙΙ, σελ.98 · πρβλ. εδώ την ευθεία ένταξη του Δημοσίου στο προστατευτικό πλέγμα και του άρθρου 23 § 1 Α.Ν. 1539/1938 και για το λόγο αυτό την – ορθή – αποδοχή της ουσιαστικής του νομιμοποίησης κατά την εκδίκαση του αντίστοιχου αδικήματος από την ΑΠ 1123/2010, ΠοινΔικ 2010, σελ.1285 · με την ίδια συλλογιστική η πιο πάνω απόφαση, επίσης εύστοχα, αξιολόγησε ως παράνομη την παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου επί αυθαίρετης δόμησης κατ' άρθρο 17 § 8 Ν. 1337/1983, έγκλημα που σύμφωνα με το πρώτο εδάφιο της διάταξης δεν πλήττει άμεσα το ίδιο, αλλά συντείνει στην υποβάθμιση του φυσικού ή πολιτιστικού περιβάλλοντος).

⁴³ Βλ. για παράδειγμα το άρθρο 5 § 1 Ν. 3199/2003, με το οποίο η προστασία και διαχείριση κάθε λεκάνης απορροής ποταμού ανατίθεται στην Περιφέρεια εντός των διοικητικών ορίων της οποίας εκτείνεται. Εδώ εντάσσονται κατ' εξοχήν και οι ρυθμίσεις περί χορήγησης διαχειριστικών και διοικητικών αρμοδιοτήτων επί περιοχών χαρακτηριζόμενων ως «προστατευμένων» (άρθρο 18 Ν. 1650/1986) σε υφιστάμενους ή συνιστώμενους για το σκοπό αυτό φορείς, είτε εκ του νόμου, είτε με σύμβαση (βλ. άρθρο 15 § 1 Ν. 2742/1999). Βλ. π.χ. το άρθρο 9 § 1 π.δ. (ΦΕΚ 906/Α/22.12.1999) για τον Οργανισμό Εθνικού Θαλασσίου Πάρκου Ζακύνθου (ν.π.ι.δ. μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα υπό την εποπτεία του Υ.Π.Ε.Κ.Α.).

⁴⁴ Ιδίως, όσον αφορά στο Τ.Ε.Ε. βλ. και το δικτικό σχόλιο του **Α. Δημάκη**, ΠοινΧρ 2010, σελ. 529 επ. Δ, σύμφωνα με τον οποίο δεν δικαιολογείται η αναγωγή σε μονόπλευρο κατηγορο υπό το μανδύα του «πολιτικώς ενάγοντος» ενός ν.π.δ.δ. προοριζόμενου από το ίδιο το ιδρυτικό του π.δ. της 27.11/14.12/1926 (ρητά άρθρο 4 § 2) να επιτελεί ρόλο τεχνικού συμβούλου (έτσι και ο **Ι. Μοροζίνης**, οπ.π. σελ. 100, υποσημ. 345). Η ίδια κριτική προσιδιάζει και στην παράσταση πολιτικής αγωγής εκ μέρους του Γεωτεχνικού Επιμελητηρίου (βλ. άρθρο 2 § 1 Ν. 1474/1984).

⁴⁵ Εδώ μάλιστα νομοθετικό «έρεισμα» για την άσκηση πολιτικής αγωγής εντοπίζεται και στη γενική ρύθμιση του άρθρου 90 περ. ζ' εδ. β' Ν. 4194/2013 (= Κώδικας Δικηγόρων). Το προϋφιστάμενο αντίστοιχο άρθρο 199 περ. δ' ΝΔ 3026/1954 δεν περιείχε, αντιθέτως, ρητή πρόβλεψη για την προκειμένη διαδικαστική πράξη και η γενική διατύπωση («...απόφασις... ..επί παντός γενικώτερου ζητήματος... ..κοινωνικού περιεχομένου») δυσχερέστατα θα μπορούσε να οδηγήσει σε κατάφαση της ουσιαστικής νομιμοποίησης των δικηγορικών συλλόγων.

⁴⁶ Πρβλ. και **Θ. Κονταξή**, ΠοινΔικ 2012, σελ. 1159 επ. αρ. 37. Υπό τα δεδομένα αυτά, όμως, διαγράφεται ένα ευρύτερο φάσμα δικαιούχων πολιτικής αγωγής, καίτοι εμμέσως αδικηθέντων ή και μη αδικηθέντων, το οποίο, ουσιαστικά, υποκαθιστά την actio popularis και ουδόλως φυσικά εναρμονίζεται με το ελληνικό δικονομικό σύστημα (βλ. **Ι. Μοροζίνη**, οπ.π. σελ. 101).

⁴⁷ Εύλογα οξεία η κριτική του **Α. Παπαδαμάκη**, ΠοινΔικ 1/2010, σελ. 80 επ. ΙΙΙ, 3 – πρβλ. και **Α. Ψαρούδα-Μπενάκη**, οπ.π. σελ.177 (πρβλ. και τις ενστάσεις του **Σ. Αλεξιάδη**, οπ.π. σελ. 63, υπό το προί-σχύον ήδη δίκαιο).

⁴⁸ Με την ειδοποιό, ωστόσο, διαφορά της εκ μέρους τους μονοδιάστατης επιδίωξης της καταδίκης του κατηγορουμένου, εν αντιθέσει με τον εισαγγελέα, ο οποίος οφείλει να λειτουργεί αμερόληπτα (βλ. **Α. Δημάκη**, οπ.π. **Ι. Μοροζίνη**, οπ.π.)

τως εναργές εάν συνεκτιμηθεί ότι κατά την αξονική επιλογή του νομοθέτη η συμμετοχή ανομιμοποιητών πολιτικώς εναγόντων στιγματίζει σε τέτοιο βαθμό την ακροαματική διαδικασία⁴⁹, ώστε να οδηγεί για το λόγο αυτό σε αναίρεση (510 § 1 ~ 171 αρ. 2 ΚΠΔ) ακόμη και αποφάσεις που κατά τα άλλα διαλαμβάνουν υποδειγματική αιτιολογία ή άρτια ερμηνεία και εφαρμογή του νόμου.

Γ) Ενόψει, βέβαια, των παρενεργειών και δυσλειτουργιών που ήδη καταγράφηκαν, η εξακολούθηση απαλλαγής του πολιτικώς ενάγοντος από την έγγραφη προδικασία (28 § 7 εδ. β' Ν. 1650/1986), στο μέτρο που εισάγει αξιώσεις αποκατάστασης των πραγμάτων στην ποινική δίκη, καίτοι αποτελεί απολύτως αδικαιολόγητη παρέκκλιση⁵⁰, εντούτοις αποχρωματίζεται, από τη στιγμή μάλιστα που πλέον υφίσταται η ευχέρεια παράστασης πολιτικής αγωγής προς αποκλειστική υποστήριξη της κατηγορίας⁵¹.

III. Σκέψεις προς την κατεύθυνση της εκλογίκευσης

5. Οι υφιστάμενες προβλέψεις του άρθρου 28 § 7 Ν. 1650/1986 διαμορφώνουν συνθήκες συνωπισμού ανομιμοποιητών διαδικών στα έδρανα της πολιτικής αγωγής, νοθεύουν, αν δεν ευτελίζουν, την ποινική διαδικασία, επιβαρύνουν αφόρητα και εν πολλοίς άδικα την υπεράσπιση του κατηγορουμένου και εν τέλει υπονομεύουν ακόμη και το ίδιο το εγχείρημα μιας πληρέστερης και αποτελεσματικότερης προστασίας του περιβάλλοντος και σε δικονομικό επίπεδο⁵². Για τους λόγους αυτούς κρίνεται επιβεβλημένη η επαναπροσέγγιση της πολιτικής αγωγής στα περιβαλλοντικά αδικήματα με κατεύθυνση την ποσοτική και – κυρίως – την ποιοτική εκλογίκευση των σχετικών ρυθμίσεων.

Ο αριθμητικός περιορισμός των εν δυνάμει πολιτικώς εναγόντων καθίσταται εφικτός και *de lege lata*, μέσω, δηλαδή, της δραστηκής ερμηνευτικής συστολής του γράμματος του άρθρου 28 § 7 Ν. 1650/1986⁵³. Άλλωστε, το νομιμοποιητικό κριτήριο του ισχυρότερου συνδέσμου με το τελεσθέν έγκλημα, δια της εφαρμογής του οποίου εκτοπίζονται από την ποινική δίκη οι ζημιωθέντες εξ αντανάκλασεως, ασφαλώς και δεν είναι άγνωστο⁵⁴, μπορεί, δε, κάλλιστα να εφαρμοστεί, *mutatis mutandis*⁵⁵, με σκοπό την

⁴⁹ Πρβλ. **Ν. Ανδρουλάκη**, οπ.π. σελ. 89.

⁵⁰ Με δεδομένο ότι, όπως συνάγεται από το άρθρο 297 ΑΚ, η αξίωση αποκατάστασης, ήτοι *in natura* – αυτούσιας αποζημίωσης, επιδικάζεται κατ' εξαίρεση αντί για την αντίστοιχη χρηματική (πρβλ. **Β. Περράκη** σε Α. Γεωργιάδη Σ.Ε.Α.Κ. Ι, 2010, σελ. 580-581) και επομένως παραπέμπει σε περιουσιακή ζημία, έπεται ότι η οικεία δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής θα έπρεπε εδώ να διέπεται από τις υποδείξεις του άρθρου 68 § 1 ΚΠΔ, ήτοι να επιδίδεται με σχετικό δικόγραφο στον κατηγορούμενο πέντε τουλάχιστον μέρες (167 ΚΠΔ) πριν τη δικάσιμο (βλ. και **Ν. Αποστολίδη**, οπ.π. σελ. 385 και υποσημ. 1420).

⁵¹ Βλ. ήδη ανωτέρω αρ. 3.

⁵² Αντίθετος ο **Α. Παπανεοφύτου**, οπ.π. σελ. 195, εκτιμά ότι οι υφιστάμενες ρυθμίσεις για την πολιτική αγωγή συντείνουν στην ενίσχυση της περιβαλλοντικής προστασίας, δεδομένων των αυξημένων δυνατοτήτων του δημοσίου και των λοιπών κατονομαζόμενων στο άρθρο 28 § 7 Ν. 1650/1986 νομικών οντοτήτων εν σχέσει με το μεμονωμένο ιδιώτη (δεν παραβλέπει, πάντως, ο συγγραφέας και τα μειονεκτήματα της ρύθμισης – βλ. ιδίως, οπ.π. υποσημ. 377)

⁵³ Έτσι και η **Α. Ψαρούδα-Μπενάκη**, οπ.π. σελ. 180.

⁵⁴ Με κλασικό πεδίο εφαρμογής της εν λόγω έκφρασης της αμεσότητας της ζημίας στα εγκλήματα εναντίον νομικών προσώπων για τον αποκλεισμό από την πολιτική αγωγή των μελών τους ως έμμεσα ζημιωθέντων – τρίτων (βλ. **Α. Ψαρούδα-Μπενάκη**, οπ.π. σελ. 76, 252 επ.).

⁵⁵ Καθότι στα περιβαλλοντικά εγκλήματα, όπως ήδη κατέστη σαφές, συνηθέστατα παρατηρείται να μην υφίσταται άμεσα ή και εν γένει ζημιωθείς κατά το άρθρο 63 ΚΠΔ.

αναγκαία αποσυμφόρηση⁵⁶. Σε μια τέτοια προσέγγιση, η προτεραιότητα δέον αυτοδύτως να παρασχεθεί όπου καταφάσκειται άμεση ζημία, άλλως, έστω και έμμεση (εν σχέσει με την παντελή απουσία της)⁵⁷. Επικουρικά, ως χρήσιμοι ενδείκτες δύνανται να λειτουργήσουν ο καταστατικός σκοπός⁵⁸, η συνάφεια του επιστημονικού αντικειμένου με το περιβαλλοντικό αδίκημα⁵⁹ και η χωρική εγγύτητα με τον τόπο τέλεσης αυτού⁶⁰.

Αντιθέτως, τέτοιου είδους ερμηνευτικές οριοθετήσεις δεν δύνανται να καταλήξουν σε πλήρη αποκλεισμό της πολιτικής αγωγής επί εγκλημάτων που ουδεμία άμεση ζημία επέφεραν σε οποιονδήποτε, αφού τούτο θα προσέκρουε, όπως ήδη διαφάνηκε, στη γραμματική διατύπωση του άρθρου 28 § 7 Ν. 1650/1986, τουλάχιστον, ως προς τα ευθέως κατονομαζόμενα σε αυτήν πρόσωπα⁶¹. Ούτε είναι πάντοτε αυτονόητο ότι στην πράξη το δικαστήριο θα αποβάλλει, δίχως δεύτερη σκέψη, από τη δίκη έναν ιδιώτη που θα επικαλείται μετ' επιτάσεως το γράμμα του νόμου λόγω της συνδρομής – καταλυτικής γι' αυτόν – άμεσης ζημίας σε κάποιον άλλο φορέα, π.χ. έναν απρόθυμο να παρασταθεί ως πολιτικός ενάγων Ο.Τ.Α. Καθίσταται, συνακόλουθα, εξίσου ευκρινές ότι το παθογόνο φαινόμενο της *ex lege* νομιμοποίησης μη δικαιούμενων δικαιούμενων διαδικών μόνο πρόσκαιρα μπορεί να αναχαιτιστεί με τη χρήση περιστατικών ερμηνευτικών μεθόδων επί μιας ρύθμισης που πολλαπλώς πάσχει.

Απαιτείται, επομένως, μια ριζική, αλλά και στοχευμένη αναθεώρηση των ρυθμίσεων περί πολιτικής αγωγής στα περιβαλλοντικά εγκλήματα με βασικούς άξονες :

Α) Την καθολική κατάργηση της εκ του νόμου χορήγησης δικαιώματος παράστασης πολιτικής αγωγής. Το άρθρο 63 ΚΠΔ εμπεριέχει σαφή και συγκεκριμένα κριτήρια αστικής και ποινικής φύσης για την ουσιαστική της νομιμοποίηση. Ο νομοθέτης οφείλει να παύσει να δυσπιστεί στις υπαγωγικές ικανότητες των εφαρμοστών του νόμου και να μην διαμορφώνει τετελεσμένα σε σχέση με το αν, ποιοι και πώς δύνανται να παρασταθούν ως διάδικοι κατά την εκδίκαση των περιβαλλοντικών εγκλημάτων. Η αναπόφευκτη νομολογιακή επεξεργασία του μεγέθους της άμεσης ζημίας θα κατοχυρώσει τη συμμετοχή των όντως δικαιούμενων, εξοβελίζοντας τους παρείσακτους

⁵⁶ Ούτε αλλάζει τα δεδομένα η ρητή μνημόνευση εν δυνάμει πολιτικώς εναγόντων ποικίλης προέλευσης στο άρθρο 28 § 7 Ν. 1650/1986, αφού, τουλάχιστον, από την αιτιολογική έκθεση του τροποποιητικού άρθρου 7 § 6 Ν. 4042/2012 (οπ.π. σελ. 7) συνάγεται νομοθετική βούληση διεύρυνσης των φορέων του δικαιώματος πολιτικής αγωγής και όχι κατ' ανάγκη σωρευτικής παράστασης τούτων.

⁵⁷ Έτσι, επί περιβαλλοντικού αδικήματος σε βάρος κοινοχρήστου πράγματος ο – κύριος – οικείος Ο.Τ.Α. άλλως το Δημόσιο (βλ. άρθρο 968 ΑΚ και ανωτέρω, υποσημ. 42) πρέπει να προτιμηθεί σε σχέση με τον ιδιώτη που επικαλείται απλώς προσβολή της προσωπικότητάς του (βλ. άρθρο 57 ΑΚ και ανωτέρω, υποσημ. 6) · ο τελευταίος, όμως, προβαδίζει σε μια τέτοια εκδοχή έναντι του Τ.Ε.Ε.

⁵⁸ Με πρακτική σημασία ιδίως στις ΜΚΟ.

⁵⁹ Για παράδειγμα, ένα πανεπιστήμιο που διαθέτει τμήμα δασολογίας πρέπει να προτιμηθεί επί δασικής ρύπανσης.

⁶⁰ Βλ. **Α. Ψαρούδα-Μπενάκη**, οπ.π. σελ.180. Το κριτήριο αυτό καθιερώνεται εν μέρει και νομοθετικά (σε σχέση με τους Ο.Τ.Α.) – για τη νομολογική, δε, εφαρμογή του υπό την αρχική έκδοση του άρθρου 28 § 7 Ν. 1650/1986 βλ. ΑΠ 1638/2006, ΠοινΧρ 2007, σελ. 734 (απόσταση 500 μέτρων της οικίας ιδιώτη από το τσιμεντάδικο), ΤρΕφΠλημΑθ 2391/2008, Αρμ 2009, σελ. 583 (διοχέτευση επιβλαβών αποβλήτων εργοστασίων μέσω του Ασωπού ποταμού στον Ευβοϊκό κόλπο και παράσταση εν προκειμένω κατοίκου της περιοχής του Ωρωπού).

⁶¹ Όπου, ωστόσο, τίθεται ζήτημα συμμετοχής νομικών οντοτήτων που διέλαθαν την προσοχή του νομοθέτη και δεν συμπεριλήφθηκαν στον κατάλογο του άρθρου 28 § 7 Ν. 1650/1986 (π.χ. εμπορικές εταιρίες, ιδιωτικά σωματεία), η διάγνωση της ουσιαστικής νομιμοποίησης διέρχεται αναπόδραστα από το άρθρο 63 ΚΠΔ (και κατά κανόνα αποφάσεται – βλ. και ανωτέρω αρ. 2 · αντίθετα, αλλά χωρίς έρεισμα, περισσότερο διαισθητικά με βάση τα νομολογικά πεπραγμένα, ο **Ι. Μοροζίνης**, οπ.π. σελ. 102 και υποσημ. 353 · ομοίως επιφυλακτικός και ο **Σ. Παταγοργίου-Γονατάς**, οπ.π. και υποσημ. 56). Περιθώρια για διασταλτικές ερμηνείες επί διατάξεων που καθιερώνουν εξαιρέσεις δεν υφίστανται.

ιδιωτικούς κατηγορούς και διαμορφώνοντας βαθμιαία ελέγξιμους και προβλέψιμους ενδείκτες για την αξιολόγηση των οριακών και αμφισβητούμενων περιπτώσεων.

Β) Την αξιοποίηση των ανομιμοποιητών ως πολιτικώς εναγόντων φορέων υπό τον προσήκοντα και ενδεδειγμένο για την ιδιότητά τους θεσμικό ρόλο. Είναι προφανές ότι το Τ.Ε.Ε. ή το Γεωτεχνικό Επιμελητήριο, όπως και πανεπιστημιακά τμήματα με αντικείμενο συνυφασμένο με το περιβάλλον και τις συνιστώσες του, ακόμη και φυσικά πρόσωπα με ειδικές γνώσεις, συμβάλλουν καθοριστικά στη διερεύνηση των εγκλημάτων του άρθρου 28 Ν. 1650/1986, όχι δια της εκτροπής σε μια ευθεία αντιδικία με τον κατηγορούμενο, αλλά με την εισφορά των πολύτιμων γνώσεών τους στα δικαστήρια και τις εισαγγελικές αρχές. Για το σκοπό αυτό δέον να προβλεφθεί η υποχρεωτική παραγγελία πραγματογνωμοσύνης από τη διεξαγωγή ήδη της προκαταρκτικής εξέτασης και η ανάθεσή της στον *in concreto* κατάλληλο φορέα⁶², επίσης η συμπερίληψη στον κατάλογο των μαρτύρων της δίκης⁶³ και επιστημόνων που θα μπορούσαν να επιλύσουν εμφιλοχωρούσες απορίες κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας. Από έναν επιστημονικό φορέα ράθυμο ή απρόθυμο να υποδυθεί τον – ασύμβατο με τη θεσμική του ιδιότητα και ούτως ή άλλως δυνητικό γι' αυτόν – δικονομικό ρόλο του πολιτικώς ενάγοντος⁶⁴, είναι σαφώς προτιμότερη και χρησιμότερη η ευαισθητοποίησή του μέσω της ανάθεσης των σοβαρών ευθυνών που επάγεται η σύνταξη, θεμελίωση και πιθανώς υποστήριξη μιας ενυπόγραφης γνωμοδότησης.

Η σπουδαιότητα του περιβάλλοντος ως κοινωνικού εννόμου αγαθού και η ανάγκη αυξημένης προστασίας του και στο δικονομικό πεδίο αποτελούν αυτονόητες και πανθομολογούμενες αφητηριακές παραδοχές. Εντούτοις, όπως, άλλωστε, ήδη καταδείχθηκε, μια τέτοια στοχοθέτηση δεν υπηρετείται με αστόχαστες, αδιάκριτες και μονοδιάστατες διευρύνσεις της πολιτικής αγωγής, αλλά με τον ποιοτικό εξορθολογισμό της και την επιβεβλημένη αναδιανομή των δικονομικών ρόλων, με σκοπό την άντληση των μέγιστων δυνατών ωφελειών από κάθε φορέα στις περιβαλλοντικές δίκες. Προς αυτή την κατεύθυνση είναι επιβεβλημένο να αναληφθούν και κινηθούν οι σχετικές νομοθετικές πρωτοβουλίες στο μέλλον.

---

⁶² Πρβλ. **Ν. Αποστολίδη**, οπ.π. σελ. 39 και ιδίως υποσημ. 115 (στα περιβαλλοντικά αδικήματα διαμορφώνονται, πράγματι, υποδειγματικές συνθήκες εφαρμογής του άρθρου 183 ΚΠΔ, ήτοι απαίτηση ειδικών επιστημονικών γνώσεων). Προς την κατεύθυνση της πραγματογνωμοσύνης ο **Α. Δημάκης**, οπ.π. Ζ, έτσι και ο **Ι. Μοροζίνης**, οπ.π. σελ. 102 · πρβλ. και Έκθεση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής, οπ.π.

⁶³ Ας μην λησμονείται ότι η εκτίμηση για τον ουσιώδη χαρακτήρα μιας μαρτυρίας ανήκει στο έργο του εισαγγελέα (327 § 1 εδ. α' ΚΠΔ) και τούτο σε σχέση με την προκειμένη παράμετρο πρέπει κάποτε να μετεξελιχθεί από στερεοτυπικό σε δραστικά παρεμβατικό ιδίως ενόψει της εκδίκασης περίπλοκων ως προς την κατανόηση εγκληματικών συμπεριφορών.

⁶⁴ Μια τέτοια, άλλωστε, έλλειψη διάθεσης καταγράφεται και στη δικαστηριακή πρακτική κατά την εφαρμογή του επίμαχου άρθρου 28 § 7 Ν. 1650/1986.